

Kvaliteta obiteljskih odnosa u seoskim i gradskim obiteljima

Slavica Blažeka

Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

Josip Janković

Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

Damir Ljubotina

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

SAŽETAK U radu se analizira kvalitetu obiteljskih odnosa u suvremenoj obitelji u poslijeratnoj Hrvatskoj. Istraživanjem je obuhvaćeno 777 cjelovitih obitelji s djecom osnovnoškolske dobi od čega 212 (27,3%) obitelji živi u selu, 292 (37,6%) u malom i srednjem gradu, a 273 (35,1%) u velikom gradu. Podaci su prikupljeni odvojenim intervjuiranjem bračnih partnera koji su procjenjivali kvalitetu odnosa roditelji – djeca, žene – muževi, te unuci – djedovi i bake. Ispitane su razlike u procjeni kvalitete obiteljskih odnosa bračnih partnera iz naselja različite veličine (selo, mali i srednji grad, veliki grad) te prema spolu (muževi i žene). Mjerene su ove dimenzije kvalitete obiteljskih odnosa: zadovoljstvo čestinom razgovora, zadovoljstvo otvorenosti razgovora, procjena međusobne ljubavi te procjena kvalitete obiteljskih odnosa u cjelini. U obradi podataka primijenjeni su postupci neparometrijske i parametrijske statistike (hi-kvadrat test, analiza varijance i dr.). Utvrđeno je da majke, neovisno o veličini naselja stanovanja obitelji, izražavaju statistički značajno veći stupanj zadovoljstva čestinom razgovora sa svojom djecom od očeva. Kada su u pitanju partnerski odnosi, muževi u malim i srednjim gradovima izražavaju značajno viši stupanj zadovoljstva čestinom razgovora sa svojim ženama nego muževi u velikim gradovima. Nasuprot tome, majke su nezadovoljnije od očeva učestalošću razgovora djedova i baka s unučadi. Majke u velikim gradovima kvalitetu obiteljskih odnosa u cjelini ocjenjuju statistički značajno boljom nego majke u selu. Prosječne vrijednosti na ljestvici procjene kvalitete obiteljskih odnosa u cjelini potvrđuju prevladavajuće visoko zadovoljstvo kvalitetnom obiteljskih odnosa, neovisno o spolu te o veličini naselja stanovanja obitelji.

Ključne riječi: seoska i gradska obitelj, kvaliteta obiteljskih odnosa, otvorenost i čestina razgovora, uzajamna ljubav roditelja i djece, između bračnih partnera, između djedova, baka i unuka.

Primljeno: 23. lipnja 2003.

Prihvaćeno: 30. srpnja 2004.

Copyright © 2004 Institut za društvena istraživanja u Zagrebu - Institute for Social Research of Zagreb.
Sva prava pridržana - All rights reserved.

1. Uvod

Još 1926. godine E. Burgess, vodeći interakcionista, definirao je obitelj kao »jedinstvo osoba u interakciji« (prema Janković, 1996.: 16). Kvaliteta tih interakcija uvelike određuje klimu međusobnih odnosa u obitelji, ponašanje pojedinih članova te funkcioniranje obitelji u cjelini. Na drugoj strani, kvaliteta interakcija članova obitelji ovisi o brojnim činiteljima što proizlaze ne samo iz unutarnje dinamike obiteljskih odnosa već ih velikim dijelom određuje i društvena okolina obitelji. Različiti društveno-povijesni uvjeti razvoja obitelji pokazuju da je kulturno okruženje obitelji važan čimbenik njezina razvoja (Leutar, 2002.), ono oblikuje obiteljske uloge, generacijske odnose, važeće norme i vrijednosti u određenoj obitelji, međusobna očekivanja i načine komuniciranja među njenim članovima. Utoliko se u načinu funkcioniranja obitelji modernog društva preslikavaju šire društvene promjene i slijede trendovi razvoja društva kojemu obitelj pripada. Kulturno i društveno okruženje utječe i na sam način definiranja obitelji. Ovdje je zanimljivo navesti definiciju obitelji u Statističkom ljetopisu Republike Hrvatske iz 2001. godine prema kojoj je »obitelj uža obiteljska zajednica u okviru istog kućanstva, koja se sastoji: od roditelja (oba ili jednog) i njihove djece koja nisu u braku (zakonskom ili izvanbračnoj zajednici), od muža i žene bez djece ili muškarca i žene koji žive u izvanbračnoj zajednici« (Puljiz i Bouillet, 2003.: 16). Očito je, obitelj nije skup izoliranih članova nego cjelovit sustav u kojem se struktura i odnosi mijenjaju kao rezultat promjena bilo kojeg člana obitelji i kao rezultat promjena u odnosima obitelji i širega društvenog sustava (Raboteg-Šarić, 2001.: 222). Neravnoteža društveno-političkih i socijalnih sustava temeljito i snažno pogađa obitelj. U takvim se promjenama iskazuju najoštrije oblici konflikata kakvi potresaju obitelj i radi kojih ona postaje vrlo nesigurnom (Mijatović, 1995.: 473). Istraživanja i klinička praksa pokazali su da narušena obiteljska ravnoteža, te nejasnoća obiteljskih uloga i pravila, nisu neuobičajeni poremećaji u ratnom i poratnom razdoblju (Urbanc, 1999.: 52).

Obrasce ponašanja članova obitelji uvjetuju velikim dijelom pravila, pisana ili nepisana, što ih određuje društvena zajednica u kojoj obitelj funkcionira (Janković i sur., 1998.: 93). Jedna je od vanjskih odrednica što oblikuju način funkcioniranja obitelji i utječu na njene odnose struktura naselja stanovanja obitelji, odnosno obilježja ruralnosti i urbanosti određene sredine. Unatoč morfoloških, semantičkih i kulturnih razlika (Hamm, 1982., prema Cifrić, 1990.: 202), određene je sredine vrlo teško opisivati unutar dihotomije selo-grad te se stoga često govori o tzv. mješovitom naselju, kombinaciji ruralnog i urbanog kao posljedici aktualnih društvenih promjena u nekoj sredini. U nas su ruralna i urbana kultura još razmjerno autonomne i prepoznatljive (Cifrić, 1990.: 202) te se odatle može očekivati razlike u mišljenjima i ocjeni kvalitete obiteljskih odnosa u seoskim i gradskim obiteljima.

Slijedom opće teorije sustava što se zadnjih nekoliko desetljeća unosi i u razne znanosti koje proučavaju obitelj (Janković, 1995.: 447), kako bismo korektno tu-

mačili pojave u i oko obitelji, obitelj je nužno motriti živim sustavom – organiziranim, relativno trajnom, reproduktivnom društvenom cjelinom ograničeno promjenljivih obrazaca ponašanja u svezi s ulogama, strukturom i načinom djelovanja (Janković, 1996.: 65). U tom kontekstu bitno obilježje obitelji očituje se u njezinoj korespondenciji s podsustavima, usporednim sustavima i nadsustavima te u funkciji stalnog rasta i razvoja, povezanoj s aktiviranjem mehanizama samo-održanja ili rješavanja kriznih stanja (Janković, 1995.: 446).

Interakcije članova obitelji odvijaju se putem svojevrzne komunikacijske mreže čije je njegovanje presudno za održavanje osjećaja ravnoteže u međusobnim odnosima članova obitelji kao i homeostaze obiteljskog sustava. Brojna su istraživanja pokazala kako je za dobru prilagodbu i zdrav psihosocijalni razvoj djece važniji kvalitetan odnos djece i roditelja od same strukture obitelji (Bezinović i Petak, 2001.: 228-229; Raboteg-Šarić, 2001.: 223). Razgovor djeteta s roditeljima i ostalim članovima primarne obitelji vrlo je važno sredstvo kojim dijete nastoji iskazati vlastite ideje i uspostaviti odnose s drugima. Komunikacijom dijete uspostavlja standarde i norme ponašanja, te razvija vlastita očekivanja i ideje. U toj se komunikaciji ne rabe samo riječi, jer razgovor uključuje i prijenos osjećaja i stajališta (Cajner Mraović, 1999.: 188). O važnosti komunikacije u obitelji pišu mnogi autori. Tako je Brajši razgovor jednako važan za zajednički život članova obitelji kao što je disanje važno za biološko preživljavanje. Pritom nije važno samo koliko se razgovara, nego i kako u obitelji razgovaramo (Brajša, 1999.: 91). Dostupnost emocionalne podrške, postojanje osjećajnih veza i kohezije u obitelji jedan je od osnovnih zaštitnih čimbenika što pridonose zdravu i uspješnom razvoju mladog čovjeka (Ajduković, 2000.: 53; Bezinović i Petak, 2001.: 230).

2. Cilj i svrha istraživanja

Osnovni ciljevi ovog rada jesu:

- a) istražiti razlike u kvaliteti obiteljskih odnosa u suvremenoj obitelji u Hrvatskoj s djecom osnovnoškolske dobi prema veličini naselja stanovanja obitelji,
- b) ispitati postoje li razlike između očeva i majka u doživljaju kvalitete obiteljskih odnosa.

Posebni su ciljevi istraživanja utvrditi moguće razlike u partnera iz različitih vrsta naselja u doživljaju kvalitete obiteljskih odnosa: djeca – roditelji, žene – muževi, unuci – djedovi i bake.

Svrha je istraživanja utvrditi u kakvima se obiteljskim odnosima suvremena obitelj u Hrvatskoj susreće s teškoćama, ovisno o veličini mjesta stanovanja i procjeni partnera.

3. Metoda istraživanja

Ovaj se rad temelji na rezultatima istraživačkog projekta »Obitelj u Hrvatskoj nakon rata« izvedenom tijekom 1998. i 1999. godine.¹ Podaci su prikupljeni odvojenim polustrukturiranim intervjuima s oba supružnika u obiteljima s djecom osnovnoškolske dobi.

Kvaliteta obiteljskih odnosa, kao zavisna varijabla, operacionalizirana je tako da obuhvaća: (a) kvalitetu odnosa roditelja i djece, (b) kvalitetu odnosa bračnih partnera, (c) kvalitetu odnosa baka/djedova s unučadi, (d) ukupnu kvalitetu obiteljskih odnosa. Mjerili smo ove dimenzije kvalitete obiteljskih odnosa: zadovoljstvo čestinom razgovora, zadovoljstvo otvorenošću razgovora, procjena međusobne ljubavi te procjena kvalitete obiteljskih odnosa u cjelini. Primijenjene su četiristupanske ljestvice, pri čemu niža prosječna ocjena označuje niži stupanj zadovoljstva kvalitetom odnosa i obrnuto. Podaci su zapravo subjektivne ocjene kvalitete pojedinih odnosa u obitelji dobivene od očeva i majka (bračnih partnera).

Osnovni uzorak čine obitelji s djecom osnovnoškolske dobi. Za potrebe ovog rada uporabljeni su podaci prikupljeni na uzorku 777 obitelji, odnosno od toliko očeva i majka.² Riječ je o 601 (77,4%) dvogeneracijskoj i 176 (22,6%) trogeneracijskih obitelji.

Uzorak je podijeljen na tri skupine prema veličini (vrsti) naselja stanovanja obitelji: 212 (27,3%) obitelji živi u selu, 292 (37,6%) u malim i srednjim gradovima, a 273 (35,1%) u velikim gradovima.³

4. Rezultati i rasprava

U nastavku rada prikazujemo frekvencije odgovora očeva i majka na pitanja o unutarobiteljskim odnosima. Hi-kvadrat testovi izostavljeni su jer bi u dijelu tablica bilo nužno sažeti modalitete (zbog niskih teorijskih frekvencija), što bi narušilo uvid u raspodjelu odgovora ispitanika. Utjecaj dvaju glavnih izvora varijabiliteta (veličina naselja i spol bračnih partnera) testiran je složenom analizom varijance, jer se njome može provjeriti i interakcijski efekt. Iako je većina opaženih distribu-

¹ Metodologija i uzorak opisani su u radu »Metode u projektu istraživanja *Obitelj u Hrvatskoj nakon rata*« objavljenom u ovom broju *Sociologije sela* (str. 11–22).

² Razlika proizlazi iz toga što su u radu obuhvaćene samo cjelovite obitelji i što su zbog zavisnosti podataka, iz obrade morale biti izostavljene obitelji u kojima jedan bračni partner nije odgovorio na pitanje.

³ Ostala obilježja obitelji potanje su objašnjena u članku »Struktura i životni uvjeti obitelji na selu i gradu« u ovom broju *Sociologije sela* (str. 23–43).

cija negativno asimetrična (najviše ispitanika ocjenjuje obiteljske odnose zadovoljavajućim), statističari drže kako je analiza varijance dovoljno robustna na ovo odstupanje od pretpostavke parametrijske statistike. U svim varijablama vrijedi racionala: veća ocjena izražava veće zadovoljstvo pojedinim aspektom unutarobiteljskih odnosa.

4.1. Odnos roditelja i djece

S obzirom da je način komunikacije članova obitelji jedna od najvažnijih odrednica kvalitete obiteljske dinamike i pojedinih odnosa u obitelji (intergeneracijskih odnosa djece i roditelja ili intrageneracijskih odnosa supružnika), važno je ispitati koliko roditelji kvalitetnom doživljavaju komunikaciju s djecom, odnosno koliko su zadovoljni čestinom i otvorenošću razgovora s djecom. Radi preglednosti i usporedivosti, odgovori očeva i majka na ista pitanja prikazani su u istim tablicama.

4.1.1. Učestalost razgovora roditelja i djece

Tablica 1.

Zadovoljstvo učestalošću razgovora roditelja i djece prema percepciji očeva (M) i majki (Ž)

Stupanj zadovoljstva		Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Jako zadovoljan_na	M	44	20,8	78	26,7	67	23,4	186	23,9
	Ž	55	25,9	90	30,8	77	28,2	222	28,6
Zadovoljan_na	M	146	68,9	183	62,7	175	64,1	504	64,9
	Ž	135	63,7	175	59,9	158	57,9	468	60,2
Nezadovoljan_na	M	19	9,0	29	9,9	26	9,5	74	9,5
	Ž	17	8,0	26	8,9	35	12,8	78	10,0
Jako nezadovoljan_na	M	3	1,4	2	0,7	8	2,9	13	1,7
	Ž	5	2,4	1	0,3	3	1,1	9	1,2
Ukupno	M	212	100,0	292	100,0	273	100,0	777	100,0
	Ž	212	100,0	292	100,0	273	100,0	777	100,0

Gotovo devet desetina roditelja je zadovoljno i jako zadovoljno čestinom razgovora s djecom (tablica 1.). Tek malo više od desetine roditelja je nezadovoljno, a zanemariv postotak izrazito nezadovoljan. Nalaz da je nešto manje roditelja iz sela jako zadovoljno učestalošću razgovora s djecom spram roditelja iz urbanih sredina (neovisno o veličini grada) moglo bi se tumačiti većom suzdržanošću roditelja u selu da otvoreno iznose izrazito pozitivne ocjene vlastitih roditeljskih postignuća. Rezultati upućuju da je u ruralnom okruženju malo rasprostranjeniji kla-

sičan, tradicionalan model komunikacije (Janković, 2002.: 18) u kojem se roditelji odnose kritičnije spram vlastite roditeljske uloge i s većom zadržkom iznose ocjene (sukladno patrijarhalnom obrascu), dok u gradovima prihvaćaju suvremen model u kojem ljudi otvoreno izražavaju pohvale i svoje izrazito zadovoljstvo roditeljstvom.

Tablica 2.

Prosječne vrijednosti na ljestvici zadovoljstva učestalošću razgovora roditelja i djece

Naselje	Žene		Muževi		Ukupno
	\bar{X}	σ	\bar{X}	σ	
Selo	3,13	0,65	3,09	0,59	3,11
Mali i srednji grad	3,21	0,61	3,15	0,61	3,18
Veliki grad	3,16	0,64	3,08	0,66	3,12
Ukupno	3,16	0,64	3,11	0,62	3,14

Testiranje utjecaja nezavisnih varijabla složenom analizom varijance pokazalo je da veličina mjesta stanovanja obitelji ne utječe statistički značajno na zadovoljstvo roditelja čestinom razgovora s djecom ($F = 1,789$; $p = 0,168$). Ovaj rezultat nije sukladan očekivanju da ubrzan način života i veći stupanj otuđenja između članova obitelji u gradovima ostavlja manje prostora za razgovor roditelja i djece nego u selu. Očito je da je zadovoljstvo čestinom razgovora s djecom, kao mjerilom ispunjenja roditeljske uloge, podjednako izraženo u roditelja u selu i u gradovima. To bi moglo značiti da razlika u stilu života seoskih i gradskih sredina nije nužno povezana s razlikom u obnašanju roditeljske uloge.

Majke su, međutim, u prosjeku zadovoljnije učestalošću razgovora s djecom od očeva (tablica 2.). Složenom analizom varijance utvrđeno je da je glavni efekt spola bračnog partnera značajan ($F = 4,428$; $p = 0,036$), dok interakcija spola i veličine mjesta nije značajna ($F = 0,035$; $p = 0,966$). Majke, podjednako u selima i gradovima, uspijevaju odvojiti više vremena za razgovor s djecom. Tu je razliku moguće objasniti zadržanim tradicionalnim modelom roditeljstva u kojem su očevi više zaokupljeni osiguranjem materijalne egzistencije i sukladno tome znatno manje razgovaraju s djecom. Istodobno, manje zadovoljstvo očeva pokazatelj je njihove svjesnosti problema i potrebe za promjenom vlastitog načina ispunjavanja roditeljske uloge.

4.1.2. Otvorenost razgovora roditelja i djece

Kvaliteta komunikacije roditelja i djece, osim o učestalosti, ovisi i o mogućnosti ostvarenja otvorena i autentičnog odnosa, što ovisi o spremnosti na iskrenu komunikaciju.

Tablica 3.
Zadovoljstvo otvorenošću razgovora roditelja i djece

Stupanj zadovoljstva		Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Jako zadovoljan_na	M	62	29,2	112	38,4	89	32,6	263	33,8
	Ž	75	35,4	111	38,0	103	37,7	289	37,2
Zadovoljan_na	M	137	64,6	161	55,1	158	57,9	456	58,7
	Ž	123	58,0	161	55,1	149	54,6	433	55,7
Nezadovoljan_na	M	11	5,2	17	5,8	20	7,3	48	6,2
	Ž	10	4,7	19	6,5	16	5,9	54	5,8
Jako nezadovoljan_na	M	2	0,9	2	0,7	6	2,2	10	1,3
	Ž	4	1,9	1	0,3	5	1,8	10	1,3
Ukupno	M	212	100,0	292	100,0	273	100,0	777	100,0
	Ž	212	100,0	292	100,0	273	100,0	777	100,0

Čak više od polovice očeva i majka izražava zadovoljstvo otvorenošću razgovora s djecom, a trećina ih je izrazito zadovoljna (tablica 3.). Nasuprot tome, nezadovoljnih i vrlo nezadovoljnih roditelja ukupno je manje od 10%. Ocjene roditelja vrlo su slične u svima naseljima. To potvrđuju i izračunane prosječne vrijednosti u tablici 4.

Tablica 4.
Prosječne vrijednosti na ljestvici zadovoljstva otvorenošću razgovora roditelja i djece

Naselje	Žene		Muškarci		Ukupno
	\bar{x}	σ	\bar{x}	σ	
Selo	3,27	0,64	3,22	0,58	3,25
Mali i srednji grad	3,31	0,60	3,31	0,61	3,31
Veliki grad	3,28	0,66	3,21	0,67	3,25
Ukupno	3,29	0,63	3,25	0,62	3,27

Složena analiza varijance pokazuje da je glavni učinak veličine mjesta ispod razine statističke značajnosti ($F = 1,319$; $p = 0,268$). Majke u prosjeku izražavaju malo jače zadovoljstvo otvorenošću razgovora s djecom nego očevi, ali ni ta razlika nije statistički značajna ($F = 2,745$; $p = 0,098$). Statistički značajna razlika nije nađena ni u interakciji spola i veličine mjesta stanovanja obitelji ($F = 1,015$; $p = 0,363$). Nalaz o velikom zadovoljstvu očeva i majka u svim vrstama naselja otvorenošću razgovora s djecom svakako ohrabruje. Uvažimo li i mogućnost da je više roditelja dalo socijalno poželjne odgovore na ovo pitanje, rezultati upućuju na sve šire

socijalno prihvaćanje modela roditeljstva kakav isključuje autoritaran stil odgoja i pridaje sve veći značaj otvorenoj komunikaciji u odgoju djece.

4.1.3. Međusobna ljubav roditelja i djece

Za kvalitetu obiteljskih odnosa presudna je i emocionalna povezanost njenih članova. Stoga smo roditelje pitali kako ocjenjuju izražavanje emocija ljubavi u odnosu s djecom.

Tablica 5.
Procjena međusobne ljubavi roditelja i djece

Međusobno se volimo...		Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Vrlo snažno	M	128	60,4	224	76,7	190	69,9	542	69,8
	Ž	142	67,0	229	78,4	201	73,6	572	73,6
Mnogo	M	81	38,2	64	21,9	78	28,6	223	28,7
	Ž	62	29,2	61	20,9	65	23,8	188	24,2
Malo	M	3	1,4	4	1,4	4	1,5	11	1,4
	Ž	7	3,3	2	0,7	7	2,6	16	2,1
Vrlo malo	M	-	-	-	-	1	0,4	1	0,1
	Ž	1	0,5	-	-	-	-	1	0,1
Ukupno	M	212	100,0	292	100,0	273	100,0	777	100,0
	Ž	212	100,0	292	100,0	273	100,0	777	100,0

Iz raspodjele odgovora u tablici 5. razvidno je da izrazito velik postotak i očeva i majka smatra svoju emocionalnu vezu s djecom vrlo snažnom: više od dvije trećine roditelja odabralo je odgovor »vrlo snažno«, a još gotovo trećina odgovor »mnogo«. Gotovo je zanemariv postotak očeva majki (oko 2%) koji izražavaju stav da se vole malo ili vrlo malo.

Tablica 6.
Prosječne vrijednosti na ljestvici međusobne ljubavi roditelja i djece

Naselje	Žene		Muškarci		Ukupno
	\bar{X}	σ	\bar{X}	σ	\bar{X}
Selo	3,63	0,57	3,59	0,52	3,61
Mali i srednji grad	3,78	0,43	3,75	0,46	3,77
Veliki grad	3,71	0,51	3,67	0,52	3,69
Ukupno	3,71	0,50	3,68	0,50	3,69

Testiranje utjecaja veličine naselja složenom analizom varijance pokazalo je da zadovoljstvo emocionalnom povezanošću s djecom izražava najviše roditelja u malima i srednjim gradovima, zatim slijede roditelji u velikim gradovima te roditelji u selima (tablica 6.). Razlike su statistički značajne čak na razini od $p < 0,001$ ($F = 8,674$; $p = 0,0001$).

Postupkom post-hoc analize (Scheffeovim testom) utvrđena je značajna razlika između skupina selo i mali/srednji grad, i to jednako u doživljaju očeva ($p < 0,001$) i majka ($p < 0,01$). To upućuje na zaključak da su očevi i majke u gradovima znatno čvršće emocionalno povezani s djecom nego očevi i majke u selu. Rezultati potvrđuju Bezinovićev i Petakov nalaz (2001.) o različitim obrascima funkcioniranja obitelji u hrvatskomu ruralnom i urbanom miljeu, ali i različite komunikacijske modele, zbog čega su roditelji u selu vjerojatno manje spremni otvoreno govoriti o emocijama i dati im izrazito pozitivnom valorizacijom važnost kakvu im pripisuju roditelji u malima i srednjim gradovima. Nasuprot tome moguće je da malo niže ocjene roditelja u velikim gradovima uvjetuju okolnosti života u tim sredinama gdje su emocionalne veze članova obitelji često narušene dinamikom urbanog načina života što pridonosi sve većoj otuđenosti članova obitelji.

Raščlamba razlika između supružnika kazuje da su majke i u ovoj dimenziji ocijenile svoje zadovoljstvo malo višom prosječnom ocjenom nego očevi, ali te razlike nisu statistički značajne ($F = 2,708$; $p = 0,100$), kao ni učinak interakcije spola i veličine mjesta stanovanja obitelji ($F = 0,052$; $p = 0,949$). Ovi su nalazi suprotni očekivanju da će zbog zadržanih tradicionalnih razlika u definiranju obiteljskih uloga očeva i majka, majke uspostaviti čvršće emotivne veze s djecom. No, rezultati ohrabruju i govore u prilog učvršćivanja novih modela roditeljstva u Hrvatskoj u kojima je jednako poželjno i moguće, i u majčinskoj i u očinskoj ulozi, otvoreno izražavati snažna čuvstva u odnosu s djecom.

4.2. Partnerski odnos

Znano je da je kvaliteta odnosa bračnih partnera jedan od najvažnijih činitelja uspostave zdrave obiteljske klime te da o njoj uvelike ovisi smjer razvoja ukupne obiteljske dinamike. Narušeni partnerski odnosi ozbiljan su činitelj rizika za razvoj svakog djeteta, jednako kao što kvalitetan, emocionalno topao odnos i komunikacija partnera pridonose općem pozitivnom obiteljskom ozračju i jačanju obiteljske otpornosti posredstvom oblikovanja mehanizama uspješna sučeljavanja obitelji s različitim činiteljima rizika.

4.2.1. Učestalost razgovora partnera

Tablica 7.
Zadovoljstvo čestinom razgovora s partner(ic)om

Stupanj zadovoljstva		Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Jako zadovoljan_na	M	60	28,3	102	34,9	72	26,4	234	30,1
	Ž	66	31,1	90	30,8	77	28,2	233	30,0
Zadovoljan_na	M	140	66,0	171	58,6	167	61,2	478	61,5
	Ž	127	59,9	170	58,2	160	58,6	457	58,8
Nezadovoljan_na	M	11	5,2	18	6,2	26	9,5	55	7,1
	Ž	13	6,1	28	9,6	26	9,5	67	8,6
Jako nezadovoljan_na	M	1	0,5	1	0,3	8	2,9	10	1,3
	Ž	6	2,8	4	1,4	10	3,7	20	2,6
Ukupno	M	212	100,0	292	100,0	273	100,0	777	100,0
	Ž	212	100,0	292	100,0	273	100,0	777	100,0

Stvaranje i održavanje kvalitetnih odnosa bračnih partnera uvelike ovisi o učestalosti i kakvoći njihove komunikacije. Istraživanje je pokazalo kako je više od polovice ispitanika zadovoljno učestalošću razgovora s partner(ic)om, a još gotovo trećina izrazito zadovoljna. Zanimljivo je da je malo više nezadovoljnih i jako nezadovoljnih žena (11,2%) nego muževa (8,4%). Tu je razliku moguće objasniti time što žene pridaju verbalnoj komunikaciji veću važnost nego muškarci, pa su možda zato i kritičnije.

Tablica 8.
Prosječne vrijednosti zadovoljstva učestalošću razgovora bračnih partnera

Naselje	Žene		Muškarci		Ukupno
	\bar{X}	σ	\bar{X}	σ	\bar{X}
Selo	3,19	0,67	3,22	0,55	3,21
Mali i srednji grad	3,18	0,65	3,28	0,59	3,23
Veliki grad	3,11	0,71	3,11	0,68	3,11
Ukupno	3,16	0,68	3,20	0,62	3,18

Složenom analizom varijance je utvrđeno da glavni utjecaj spola ipak nije značajan ($F = 2,851$; $p = 0,092$). Značajan je, međutim, utjecaj veličine naselja ($F = 3,586$; $p < 0,05$), muževi iz malih i srednjih gradova znatno su zadovoljniji čestinom razgovora s partnericama nego muževi u velikim gradovima. Možda srednji gradovi zbog posebnih obilježja što se očituju u humanijim uvjetima života i prostornoj dostupnosti životnih sadržaja (Marinović-Uzelac, 1999.: 18-19) ostavljaju više prostora za partnersku komunikaciju (napose iz perspektive muževa), nego život u

velikim gradovima. U interakciji spola i veličine mjesta stanovanja partnera nije nađena statistički značajna razlika ($F = 1,687$; $p = 0,186$).

4.2.2. Otvorenost razgovora bračnih partnera

Tablica 9.
Zadovoljstvo otvorenošću razgovora s partner(ic)om

Stupanj zadovoljstva		Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Jako zadovoljan_na	M	70	33,0	120	41,1	90	33,0	280	36,0
	Ž	79	37,3	111	38,0	109	39,9	299	38,5
Zadovoljan_na	M	135	63,7	158	54,1	161	59,0	454	58,4
	Ž	118	55,7	159	54,5	134	49,1	411	52,9
Nezadovoljan_na	M	7	3,3	14	4,8	17	6,2	38	4,9
	Ž	10	4,7	19	6,5	18	6,6	47	6,0
Jako nezadovoljan_na	M	-	-	-	-	5	1,8	5	0,6
	Ž	5	2,4	3	1,0	12	4,4	20	2,6
Ukupno	M	212	100,0	292	100,0	273	100,0	777	100,0
	Ž	212	100,0	292	100,0	273	100,0	777	100,0

Distribucije ocjena zadovoljstva otvorenošću razgovora s partner(ic)om vrlo su slične prethodnima (tablica 9.). Više od polovice muževa i žena »zadovoljno« je otvorenošću razgovora, a malo ih više izrazito zadovoljnih od zadovoljnih učestalosti razgovora s partner(ic)om. I ovdje su partnerice kritičnije od partnera – više ih je »nezadovoljnih« i »jako nezadovoljnih«, no pošto je ukupan broj nezadovoljnih vrlo malen, ova razlika nije značajna.

Tablica 10.
Prosječne vrijednosti stupnja zadovoljstva otvorenošću razgovora s partner(ic)om

Naselje	Žene		Muškarci		Ukupno
	\bar{X}	σ	\bar{X}	σ	
Selo	3,28	0,66	3,30	0,53	3,29
Mali i srednji grad	3,29	0,63	3,36	0,57	3,33
Veliki grad	3,25	0,76	3,23	0,64	3,24
Ukupno	3,27	0,69	3,30	0,59	3,29

Rezultati složene analize varijance potvrdili su da se muževi i žene ne razlikuju statistički značajno u procjenama zadovoljstva otvorenošću razgovora ($F = 1,068$; $p = 0,302$), te da značajne razlike ne postoje ni u glavnom utjecaju veličine mjesta ($F = 1,905$; $p = 0,150$) niti u interakciji spola i veličine mjesta ($F = 1,180$; $p = 0,308$).

Izrazito pozitivne ocjene ove dimenzije partnerskog odnosa možda su i posljedicom utjecaja spoznaje partnera da usporedo s njim, u fizički odvojenom ali bliskom prostoru, na ista pitanja odgovara i partner(ica).

4.2.3. Međusobna ljubav između partnera

Tablica 11.
Procjena međusobne ljubavi partnera

Međusobno se volimo...		Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Vrlo snažno	M	112	52,8	185	63,4	159	58,2	456	58,7
	Ž	116	54,7	178	61,0	169	61,9	463	59,6
Mnogo	M	93	43,9	94	32,2	102	37,4	289	37,2
	Ž	82	38,7	102	34,9	86	31,5	270	34,7
Malo	M	6	2,8	11	3,8	10	3,7	27	3,5
	Ž	11	5,2	11	3,8	14	5,1	36	4,6
Vrlo malo	M	1	0,5	2	0,7	2	0,7	5	0,6
	Ž	3	1,4	1	0,3	4	1,5	8	1,0
Ukupno	M	212	100,0	292	100,0	273	100,0	777	100,0
	Ž	212	100,0	292	100,0	273	100,0	777	100,0

Raspodjela ocjena međusobne ljubavi razlikuje se od prethodnih: znatno veći postotak (više od polovice) muževa i žena izražava najviši stupanj emocionalne povezanosti s partnerom (a trećina da se mnogo vole), nego što bi se očekivalo temeljem prethodnih analiza zadovoljstva učestalošću i otvorenošću razgovora (tablica 11.). Ova razlika u procjenama dimenzija kvalitete partnerskog odnosa upućuje na zaključak kako velik dio bračnih partnera unatoč nižem stupnju zadovoljstva čestinom i otvorenošću razgovora s partnerom, doživljava partnerski odnos izrazito kvalitetnim u pogledu međusobne ljubavi.

Tablica 12.
Prosječne vrijednosti na ljestvici međusobne ljubavi partnera

Naselje	Žene		Muškarci		Ukupno
	\bar{X}	σ	\bar{X}	σ	
Selo	3,47	0,66	3,49	0,58	3,48
Mali i srednji grad	3,56	0,58	3,58	0,60	3,57
Veliki grad	3,54	0,66	3,53	0,61	3,54
Ukupno	3,53	0,64	3,54	0,60	3,53

Srednje vrijednosti pokazuju da partneri koji žive u selu međusobnu ljubav ocjenjuju malo niže negoli partneri u gradovima (tablica 12.) no razlika je gotovo zanemariva ($F = 1,947$; $p = 0,143$). Jednako tako, partnerice i partneri visoko su suglasni: statistički značajnu razliku ne daje ni spol ($F = 0,245$; $p = 0,620$), ni interakcija spola i veličine naselja ($F = 0,177$; $p = 0,838$). Ti optimistični rezultati nisu sukladni očekivanjima, napose zato što neki objektivni pokazatelji, poput rasta stope brakorazvoda u Hrvatskoj (Akrap, 2001.: 102), svjedoče nestabilnost i sve veće probleme u instituciji braka. Možda su i u ovom slučaju pokrenuti izuzetno snažni mehanizmi kontrole i zaštite partnerskog odnosa zbog čega su ispitanici imali potrebu pred anketarom partnerski odnos pokazati boljim nego što on možda jest i iskazivanjem emocionalne bliskosti potvrditi lojalnost svome partneru. Unatoč prostorne odvojenosti, svijest da na ista pitanja odgovara i drugi partner koji možda nije spreman na jednak način iskazati ikakav problem, mogla bi proizvesti veću solidarnost partnera i kumulativan učinak davanja socijalno poželjnih pozitivnih ocjena.⁴ Usporedba izrazito pozitivnih subjektivnih ocjena s objektivnim pokazateljima teškoća u bračnim odnosima također pokazuje da u našoj kulturi i danas postoji »zavjet šutnje«: većina bračnih partnera nije spremna otvoreno progovoriti o teškoćama u partnerskom odnosu. To bitno otežava mogućnost preventivskog djelovanja i pravodobne podrške u suzbijanju ozbiljnih problema i trajnijih poremećaja. Zato bi ovom problemu trebalo pokloniti više pozornosti i senzibilizirati javnost za suzbijanje predrasuda o stigmatizirajućem učinku govora o bračnim problemima.

4.3. Odnos baka i djedova s unucima

S obzirom da je među suvremenim obiteljima sve manje trogeneracijskih obitelji u kojima s roditeljima i djecom žive i djedovi i bake, ovo je istraživanje imalo u prvome redu utvrditi strukturu ispitanih obitelji prema tome kriteriju.

Tablica 13.

Život djeda/bake s nuklearnom obitelji svoje djece, ovisno o veličini naselja

Imaju li djeda i/ili baku?	Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
	Broj	Postotak	Broj	Postotak	Broj	Postotak	Broj	Postotak
Nemaju djeda/baku	50	23,6	94	32,2	89	32,7	233	30,0
Imaju i žive s njima	77	36,3	66	22,5	33	12,1	176	22,6
Imaju, ali ne žive s njima	85	40,1	133	45,4	150	55,2	368	47,4
Ukupno	212	100,0	293	100,0	272	100,0	777	100,0

$$\chi^2 = 39,745; df = 4; p < 0,001$$

⁴ Sve to zahtijeva da se u istraživanju ovako osjetljive teme u Hrvatskoj posveti pozornost takvim pitanjima.

Trogeneracijske su ponajviše seoske obitelji (gotovo dvije petine), zatim one u malima i srednjim gradovima (dobra petina), a tek potom u velikim gradovima (više od desetine). Suprotno tome, više od polovice obitelji u velikom gradu živi odvojeno od djedova i baka, a u selu dvije desetine (tablica 13.). Razlika je statistički značajna čak na razini $p = 0,001$, a uzrokom su različiti uvjeti života seoskih i gradskih obitelji – ponajprije prosječno skućeniji stambeni prostori obitelji u velikim gradovima koji često ne omogućuju zajednički život više naraštaja. Razlikuju se i kultura i način življenja u gradovima i selima: obrazac očekivanog i prihvatljivog ponašanja u selu obuhvaća zajednički život sa starijim članovima obitelji (First, 1981.: 119), što je relativizirano u gradovima, posebice velikima.

Kvalitetu odnosa između djedova i baka s unucima ocijenili su bračni partneri u 544 obitelji koje imaju živuće djedove i bake, od čega 176 (32,4%) obitelji živi u zajedničkom kućanstvu s djedovima i/ili bakama, a u 368 obitelji odvojeno.

4.3.1. Učestalost razgovora baka i/ili djedova s unucima

Tablica 14.

Zadovoljstvo učestalošću razgovora baka i/ili djedova s unucima

Stupanj zadovoljstva		Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Jako zadovoljan_na	M	33	20,9	29	14,8	34	17,9	96	17,6
	Ž	23	14,6	31	15,8	34	17,9	88	16,2
Zadovoljan_na	M	107	67,7	140	71,4	127	66,8	374	68,8
	Ž	107	67,7	133	67,9	118	62,1	358	65,8
Nezadovoljan_na	M	17	10,8	26	13,3	24	12,6	67	12,3
	Ž	24	15,2	26	13,3	30	15,8	80	14,7
Jako nezadovoljan_na	M	1	0,6	1	0,5	5	2,6	7	1,3
	Ž	4	2,5	6	3,1	8	4,2	18	3,3
Ukupno	M	158	100,0	196	100,0	190	100,0	544	100,0
	Ž	158	100,0	196	100,0	190	100,0	544	100,0

I češćinom razgovora djedova i/ili baka s vlastitom djecom zadovoljan je ponajveći dio roditelja (više od dvije trećine), a još 16,2% majka i 17,6% očeva je izrazito zadovoljno. Usporedba s ocjenama kakvoće partnerskog odnosa i vlastitih odnosa s djecom kazuje da je s češćinom razgovora djedova i baka s unucima nezadovoljan znatno veći postotak roditelja, jer snažniju komunikaciju drži poželjnom. Nezadovoljstvo vjerojatno uzrokuje način života suvremene obitelji (dinamičniji svakodnevni život, slabija povezanost, rjeđi zajednički obiteljski rituali, veća prostorna udaljenost između unuka i djedova i baka i sl.).

Tablica 15.

Prosječne vrijednosti zadovoljstva čestinom razgovora baka i djedova s unucima

Naselje	Žene		Muškarci		Ukupno
	\bar{X}	σ	\bar{X}	σ	\bar{X}
Selo	2,95	0,62	3,09	0,57	3,02
Mali i srednji grad	2,98	0,62	3,01	0,55	2,99
Veliki grad	2,91	0,66	2,99	0,64	2,95
Ukupno	2,95	0,66	3,02	0,59	2,99

Budući da su ocjene roditelja iz sela, grada i velikoga grada vrlo podudarne (tablica 15.), među njima i nema statistički značajne razlike ($F = 0,837$; $p = 0,434$). Malo su veće razlike u prosudbama zadovoljstva čestinom razgovora djece s djedovima i bakama majka i očeva: majke su znatno nezadovoljnije učestalošću razgovora svoje djece s bakama i djedovima ($F = 7,562$; $p = 0,006$). Interakciji spola i veličine naselja ne daje statistički značajnu razliku ($F = 1,098$, $p = 0,334$). Znatno niža ocjena zadovoljstva majka prouzročena je njihovom većom kritičnošću, odnosno pridavanjem veće važnosti održavanju kvalitetnih odnosa djece s djedovima i bakama negoli što čine očevi (muževi).

4.3.2. Otvorenost razgovora baka i djedova s unucima

Tablica 16.

Zadovoljstvo otvorenošću razgovora baka i djedova s unucima

Stupanj zadovoljstva		Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Jako zadovoljan_na	M	29	18,4	28	14,3	37	19,5	94	17,3
	Ž	28	17,7	36	18,4	42	22,1	106	19,5
Zadovoljan_na	M	113	71,5	141	71,9	128	67,4	382	70,2
	Ž	100	63,3	136	69,4	116	61,1	352	64,7
Nezadovoljan_na	M	15	9,5	26	13,3	21	11,2	62	11,4
	Ž	24	15,2	21	10,7	25	13,2	70	12,9
Jako nezadovoljan_na	M	1	0,6	1	0,5	4	2,1	6	1,1
	Ž	6	3,8	3	1,5	7	3,7	16	2,9
Ukupno	M	158	100,0	196	100,0	190	100,0	544	100,0
	Ž	158	100,0	196	100,0	190	100,0	544	100,0

Podaci u tablici 16. pokazuju da su roditeljske ocjene zadovoljstva otvorenošću razgovora djedova i baka s unucima vrlo slične ocjenama čestine razgovora. I ov-

dje je oko dvije trećine očeva i majka zadovoljnih iskrenošću razgovora baka i djedova s unucima, a zatim slijedi šestina jako zadovoljnih, pa tek potom deseti-na nezadovoljnih. Prema tome, roditelji odnos djece s djedovima i bakama percipiraju ili bliskim, izražavajući zadovoljstvo i s otvorenošću i s čestinom razgovora, ili drže da u tom odnosu nema obaju aspekata komunikacije.

Tablica 17.

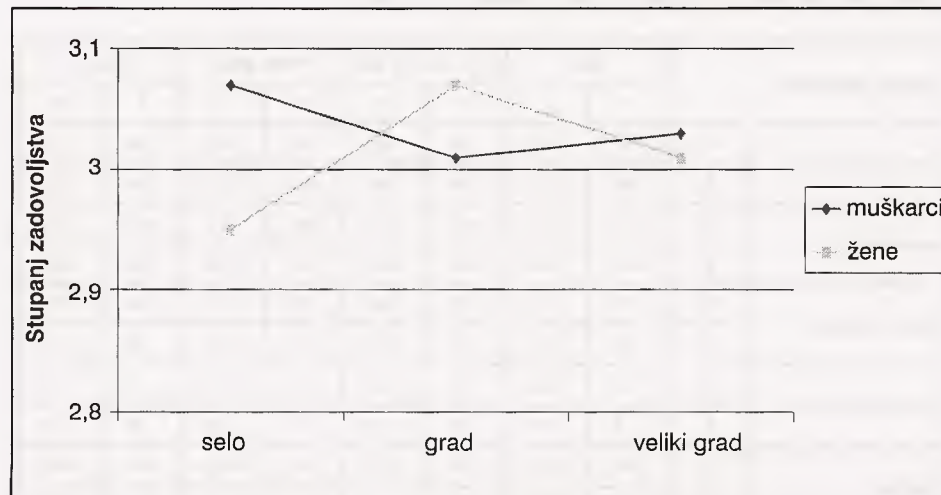
Prosječno zadovoljstvo otvorenošću razgovora baka i djedova s unucima

Naselje	Žene		Muškarci		Ukupno
	\bar{X}	σ	\bar{X}	σ	
Selo	2,95	0,68	3,07	0,54	3,01
Mali i srednji grad	3,07	0,59	3,01	0,54	3,04
Veliki grad	3,01	0,72	3,03	0,63	3,02
Ukupno	3,01	0,66	3,03	0,57	3,02

Pomnija raščlamba srednjih vrijednosti prema spolu i veličini naselja upućuje na njihovu veliku podudarnost (tablica 17.). Analizom varijance nije utvrđen značajan utjecaj spola ($F = 1,133$; $p = 0,288$) ni veličine mjesta ($F = 0,113$; $p = 0,893$). No, interakcija spola i veličine mjesta jest statistički značajna ($F = 3,595$; $p = 0,028$), što zorno prikazuje grafikon 1.

Grafikon 1.

Odnos spola i veličine naselja sa zadovoljstvom otvorenošću razgovora baka i djedova s unucima

Analiza interakcije upućuje da se jedino razlikuju doživljaji zadovoljstva majka i očeva u selu – majke su nezadovoljnije od očeva. Možda su u selu ostali tradicionalni oblici komunikacije djedova i baka s unucima (autoritaran stil, poštivanje

zadanih načina ophođenja, manje otvorenosti i iskrenosti u komunikaciji) prema čemu su žene kritičnije od muževa?

4.3.3. Međusobna ljubav baka/djedova i unuka

Tablica 18.

Procjena međusobne ljubavi baka/djedova i unuka

Oni se vole...		Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Vrlo snažno	M	82	51,9	102	52,0	108	56,8	292	53,7
	Ž	71	44,9	108	55,1	112	58,9	291	53,5
Mnogo	M	64	40,5	88	44,9	77	40,5	229	42,1
	Ž	69	43,7	79	40,3	68	35,8	216	39,7
Malo	M	11	7,0	5	2,6	5	2,6	21	3,9
	Ž	15	9,5	9	4,6	8	4,2	32	5,9
Vrlo malo	M	1	0,6	1	0,5	-	-	2	0,4
	Ž	3	1,9	-	-	2	1,1	5	0,9
Ukupno	M	158	100,0	196	100,0	190	100,0	544	100,0
	Ž	158	100,0	196	100,0	190	100,0	544	100,0

Ocjenjujući emocionalnu bliskost, više od polovice roditelja izjavilo je da se djedovi, bake i njihova djeca vole vrlo snažno, a još ih dvije petine drži kako u tim odnosima ima mnogo ljubavi. Gotovo je zanemariv broj roditelja za koje u tome odnosu nema ljubavi. Ovi podaci upućuju na zaključak kako, unatoč sve manjem udjelu trogeneracijskih u strukturi suvremene obitelji, djedovi i bake ostaju važne »figure« u socijalnom okruženju djece. Njihovu snažnu emocionalnu povezanost i bliskost s unucima često dodatno učvršćuju objektivne okolnosti u kojima, zbog loših materijalnih uvjeta i prezaposlenosti obaju roditelja, djedovi i bake ponekad preuzimaju ključnu ulogu emocionalne zaštite i skrbi o djeci.

Tablica 19.

Prosječne vrijednosti na ljestvici međusobne ljubavi baka/djedova i unuka

Naselje	Žene		Muškarci		Ukupno
	\bar{X}	σ	\bar{X}	σ	
Selo	3,33	0,72	3,45	0,66	3,39
Mali i srednji grad	3,51	0,59	3,48	0,58	3,50
Veliki grad	3,50	0,64	3,54	0,55	3,52
Ukupno	3,45	0,65	3,49	0,59	3,47

Malo su višu prosječnu ocjenu emocionalnom odnosu djedova i baka s unucima dali roditelji u gradu od roditelja u selu (tablica 19.) iako bi se veću emocionalnu povezanost djedova, baka i unuka očekivalo u selu, gdje veći broj nuklearnih obitelji živi u zajedničkom kućanstvu s djedovima i bakama. Ipak nije dobivena statistički značajna razlika prema veličini mjesta ($F = 2,605$; $p = 0,075$), kao ni spolu ($F = 2,575$; $p = 0,109$) i interakciji veličine naselja i spola bračnih partnera ($F = 1,987$; $p = 0,138$). Rezultati idu u prilog hipotezi prema kojoj stvaranje kvalitetnih međuljudskih odnosa danas sve manje ovisi o prostornim uvjetima. Na drugoj strani, možda je baš prostorna razdvojenost djedova, baka i unuka u velikim gradovima smanjila broj susreta u kojima bi mogli izbiti međusobni sukobi i razočarenja?

4.4. Ocjena ukupnih odnosa u obitelji

Nakon pojedinih sastavnica obiteljskih odnosa, zanimljiva je sintetička ocjena kako očevi i majke doživljavaju ukupnu kvalitetu obiteljskih odnosa.

Tablica 20.

Procjena kvalitete obiteljskih odnosa u cjelini

Sveukupni odnosi u obitelji su...		Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Izvrсни	M	52	24,5	101	34,6	84	30,8	237	30,5
	Ž	49	23,1	86	29,5	94	34,4	229	29,5
Dobri	M	154	72,6	182	62,3	178	65,2	514	66,2
	Ž	151	71,2	190	65,1	163	59,7	504	64,9
Podnošljivi	M	3	1,4	8	2,7	11	4,0	22	2,8
	Ž	6	2,8	15	5,1	16	5,9	37	4,8
Loši	M	3	1,4	1	0,3	-	-	4	0,5
	Ž	6	2,8	1	0,3	-	-	7	0,9
Ukupno	M	212	100,0	292	100,0	273	100,0	777	100,0
	Ž	212	100,0	292	100,0	273	100,0	777	100,0

Sveukupnost obiteljskih odnosa najviše (blizu dvije trećine) očeva i majka opisalo je dobrima, a izvrsnima tri desetine. Tako je kvalitetu ukupnih obiteljskih odnosa pozitivno vrednovalo čak 96,7% očeva i 94,4% majka. Posve je zanemariv postotak ispitanika koji te odnose drže podnošljivima ili lošim. Ovakav optimističan omjer ocjena s vrlo visokim prosjekom pomalo iznenađuje i ostavlja prostor dvojbi nije li posljedicom pružanja socijalno poželjnih odgovora. Razlog takvim rezultatima može biti u činjenici što mnoge obitelji u Hrvatskoj djeluju kao zatvoreni obiteljski sustavi i guraju svoje probleme »ispod tepiha« – skrivaju od očiju javnosti.

Tablica 21.

Prosječne vrijednosti kvalitete obiteljskih odnosa u cjelini

Naselje	Žene		Muškarci		Ukupno
	\bar{X}	σ	\bar{X}	σ	
Selo	3,15	0,59	3,20	0,53	3,18
Mali i srednji grad	3,24	0,55	3,31	0,54	3,28
Veliki grad	3,29	0,57	3,27	0,53	3,28
Ukupno	3,23	0,57	3,27	0,53	3,25

Usporedba prosječnih ocjena pokazuje da žene i kakvoću sveukupnih obiteljskih odnosa prosuđuju kritičnije od muževa (tablica 21.), ali razlika nije značajna ($F = 3,549$; $p = 0,06$). Statistički se značajno razlikuju ispitanici iz različitih naselja ($F = 3,459$; $p = 0,032$). Post-hoc analizom (Scheffeoov test) utvrđena je značajna razlika u ocjenama majka koje žive u selu i onih u velikom gradu ($p = 0,032$): obiteljske odnose značajno kvalitetnijim smatraju žene velikih gradova. Ovaj bi rezultat mogao biti posljedicom održavanja tradicionalnog patrijarhalnog obrasca obiteljskih odnosa u selima (First, 1981.; Bezinović i Petak, 2001.). U interakciji kriterija spola i veličine naselja nije nađena statistički značajna razlika ($F = 2,183$; $p = 0,113$).

Na kraju je analizom varijance provjereno postoji li razlika u procjeni ukupnih odnosa u obiteljima, ovisno od tome imaju li obitelji djeda, baku, odnosno žive li obitelji s njima ili ne.

Tablica 22.

Prosječne vrijednosti procjena kvalitete obiteljskih odnosa ovisno o prisutnosti djedova i baka

Ima li obitelj djedove i/ili bake	Žene		Muškarci		Ukupno
	\bar{X}	σ	\bar{X}	σ	
Nema ni djedove ni bake	3,23	0,59	3,35	0,55	3,29
Ima i žive s njima	3,12	0,57	3,17	0,54	3,15
Ima, ali ne žive s njima	3,28	0,55	3,25	0,51	3,27
Ukupno	3,23	0,57	3,27	0,53	3,23

Rezultati pokazuju da se percepcije kvalitete obiteljskih odnosa u cjelini i očeva ($F = 5,964$; $p = 0,003$) i percepcije u majka ($F = 4,600$; $p = 0,01$) statistički značajno razlikuju, ovisno o tome žive li djedovi i bake s nuklearnim obiteljima. I očevi i majke ukupne obiteljske odnose procjenjuju prosječno najnižim vrijednostima, kad obitelj živi s djedovima i bakama. Ovaj nalaz upućuje na potrebu detaljnije provjere kvalitete interakcija i otkrivanja žarišta osebnih problema u trogeneracijskim obiteljima, no ta zadaća nadmašuje ciljeve ovoga rada.

Na samom kraju, radi boljeg pregleda rezultata ispitivanja pojedinih dimenzija obiteljskih odnosa, u tablici 23. prikazali smo prosječne vrijednosti u svima primijenjenim ljestvicama jednakoga raspona od 1 (najmanje zadovoljstvo) do 4 (najveće zadovoljstvo).

Tablica 23.

Usporedba srednjih vrijednosti roditeljskih ocjena na svim ljestvicama procjena kvalitete obiteljskih odnosa

Ljestvica (skala)	\bar{X}
Čestina razgovora roditelja s djecom	3,14
Otvorenost razgovora roditelja s djecom	3,27
Medusobna ljubav roditelja i djece	3,69
Čestina razgovora s partner(ic)om	3,18
Otvorenost razgovora s partner(ic)om	3,29
Medusobna ljubav partnera	3,54
Čestina razgovora djedova i baka s unucima	2,99
Otvorenost razgovora djedova/baka i unuka	3,02
Medusobna ljubav djedova/baka i unuka	3,47
Ukupni odnosi u obitelji	3,25

Sumirani rezultati i srednje vrijednosti na ljestvicama procjena pojedinih aspekata kvalitete obiteljskih odnosa te ukupne kvalitete obiteljskih odnosa upućuju na zaključak da je najveći dio roditelja njima zadovoljan. Sažeto, roditelji su najmanje zadovoljni kvalitetom odnosa djedova i baka s unucima ($\bar{X} = 3,16$), malo su zadovoljniji kakvoćom ukupnih obiteljskih odnosa ($\bar{X} = 3,25$), još više kvalitetom partnerskog odnosa ($\bar{X} = 3,33$), a najvišu prosječnu ocjenu dali su kvaliteti odnosa roditelja i djece ($\bar{X} = 3,37$).

5. Zaključak

Na temelju rezultata istraživanja kvalitete obiteljskih odnosa u suvremenoj hrvatskoj obitelji s djecom osnovnoškolske dobi, može se zaključiti kako su roditelji suglasni u procjeni kvalitete obiteljskih odnosa na najvećem broju varijabla, neovisno o spolu ispitanika i veličini naselja stanovanja obitelji. Većina očeva i majka ocjenjuju pozitivno ili čak izrazito pozitivno kvalitetu odnosa s djecom, partnerski odnos, odnos djedova i baka s unucima te ukupne obiteljske odnose. Bračni partneri iz ruralnih i urbanih sredina razlikuju se jedino u ocjenama na varijablama: međusobna ljubav roditelja i djece, čestina razgovora s partnerom te kakvoća sveukupnih obiteljskih odnosa. Utvrđeno je da očevi i majke u gradovima znatno pozitivnije ocjenjuju međusobnu ljubav roditelja i djece nego očevi i majke u selu. Slično potvrđuju i ocjene ukupnih odnosa u obitelji, što ih, također, znatno

više majka u velikim gradovima prosuđuju izrazito kvalitetnim spram majka u selima. S obzirom na to da su u oba slučaja posrijedi vrlo visoke srednje vrijednosti, dobivene razlike ne govore toliko o razlikama u kvaliteti spomenutih obiteljskih odnosa koliko bi mogle biti posljedicom razlika u komunikacijskim obrascima sela i grada. Roditelji u selu manje su spremni i naviknuti otvoreno iznositi ocjene kvalitete odnosa u svojim obiteljima negoli roditelji u gradu. Na drugoj strani, utvrđena razlika u prosudbama zadovoljstva čestinom razgovora partnera između muževa u manjima i velikim gradovima može biti izraz razlike u kvaliteti života – manji gradovi zbog osobitih obilježja što se očituju u humanijem životnom tempu i prostornoj dostupnosti životnih sadržaja ostavljaju više slobodnog prostora za partnersku komunikaciju.

Raščlamba razlika u doživljaju kvalitete obiteljskih odnosa očeva i majka potvrdila je da su majke zadovoljnije učestalošću razgovora s djecom nego očevi, ali da su nezadovoljnije od svojih muževa čestinom razgovora djedova i baka s unučadi. Razlika s obzirom na spol vjerojatno je uvjetovana stvarnim razlikama u sadržaju roditeljskih uloga, gdje su očevi više zaokupljeni osiguranjem materijalne egzistencije i, sukladno tome, provode znatno manje vremena u razgovoru s djecom. Majke su istodobno kritičnije u vrednovanju čestine razgovora djece s djedovima i bakama, što je vjerojatno posljedicom njihovih većih očekivanja i veće usmjerenosti na održavanje kvalitetnijih odnosa uopće.

Motreći rezultate u cjelini, može se zaključiti kako su roditelji, u prosjeku, izrazili neočekivano veliko zadovoljstvo kakvoćom obiteljskih odnosa u svim promatranim dimenzijama, što je u raskoraku s očekivanjima temeljem objektivnih pokazatelja (broj brakorazvoda, rast ovisnosti i drugih poremećaja u ponašanju djece i mladih i sl.), što upozoruje na brojne probleme u funkcioniranju obitelji u poslijeratnoj Hrvatskoj. Sukladno općoj teoriji sustava, takve bi se rezultate moglo shvatiti izrazom funkcioniranja suvremene obitelji u Hrvatskoj, gdje neovisno o veličini naselja i spolu roditelja, pri intervenciji nekog izvana (u ovom slučaju ulasku istraživača), obitelj kao sustav odgovara primjenom vlastitih mehanizama kontrole i zatvaranjem svojih granica. Pritom obitelji za održavanje unutarnje biološke, psihičke i socijalne ravnoteže primjenjuju strategije prilagodbe okolini temeljem negativna *feedbacka*, gdje se u strahu od narušavanja granica i postignute homeostaze (makar i na negativnoj razini), obitelj kao sustav radije odlučuje za zadržavanje »čvrstog« stanja bez promjena, nego za prihvaćanje intervencije izvana (Janković, 1996.: 69). To znači da se u istraživanju osjetljivih tema o obiteljskom životu susrećemo i s određenim nepovjerenjem i nespremnošću da se otvoreno govori o stvarnome stanju stvari. Ti nalazi sa sociologijskog motrišta, naposljetku, aktualiziraju potrebu propitivanja tradicionalnoga patrijarhalnog obrasca obitelji u suvremenosti u različitim sredinama, napose u svjetlu retradicionalizacije hrvatskog društva.

Literatura

1. Ajduković, Marina (2000.): Ekološki multidimenzionalni pristup sagledavanju činitelja rizika i zaštite u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. – U: Josipa Bašić i Josip Janković (ur.): *Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži*. – Zagreb : Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaj u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, str. 47-63.
2. Akrap, Anđelko (2001.): Obitelj u Hrvatskoj nakon demografskog sloma : stanje i perspektive. – U: Stjepan Baloban (ur.): *Hrvatska obitelj na prekretnici*. – Zagreb : Glas Koncila; Centar za promicanje socijalnog nauka crkve, str. 53-109.
3. Bezinović, Petar; Petak, Antun (2001.): Društvenost, roditeljstvo i prilagodba adolescenata na sjevernojadranskim otocima. – *Sociologija sela*, Zagreb, 39 (2001) 1/4 (151/154): 211-237.
4. Brajša, Pavao (1999.): Kako razgovaramo u našim obiteljima? – U: Jozo Čikeš (ur.): *Obitelj u suvremenom društvu*. – Zagreb : Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, str. 91-97.
5. Cajner Mraović, Irena (1999.): Uloga obitelji u odabiru nasilničkoga stila ponašanja kod mladih. – U: Jozo Čikeš (ur.): *Obitelj u suvremenom društvu*. – Zagreb : Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, str. 187-200.
6. Cifrić, Ivan (1990.): Socijalno-ekološke orijentacije u selu i gradu. – *Sociologija sela*, Zagreb, 28 (1990) 109/110: 201-216.
7. First, Ruža (1981.): Seoska porodica danas : kontinuitet ili promjene. – Zagreb : Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, 157 str.
8. Janković, Josip (1995.): Teorijska promišljanja o obitelji. – *Društvena istraživanja*, Zagreb, 4 (1995) 4/5 (18/19): 433-451.
9. Janković, Josip (1996.): Pristupanje obitelji. – Zagreb : Alinea, 192 str.
10. Janković, Josip (2002.): Program pomoći djeci stradalnicima rata i njihovim obiteljima. – U: Josip Janković i Anđelka Peko (ur.): *Zajedno jači 2*. – Osijek ; Vukovar : Proni centar za socijalno podučavanje, str. 9-75.
11. Janković, Josip; Blažeka, Slavica; Rambousek, Mario (1998.): Analiza strukture uloga u obiteljima studenata socijalnog rada. – *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, Zagreb, 4 (1997): 93-109.
12. Leutar, Zdravka (2002.): Žena između svijeta rada i obitelji. – Zagreb (neobjavljen rukopis).
13. Marinović-Uzelac, Ante (1999.): Srednji gradovi – mit ili stvarnost. – *Društvena istraživanja*, Zagreb, 8 (1999) 1: 3-20.
14. Mijatović, Antun (1995.): Obitelj i poremećaji socijalnog konteksta. – *Društvena istraživanja*, Zagreb, 4 (1995) 4/5 (18/19): 465-485.
15. Puljiz, Vlado; Bouillet, Dejana (ur.) (2003.): Nacionalna obiteljska politika. – Zagreb : Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 355 str.
16. Raboteg-Šarić, Zora (2001.): Komunikacija između djece i roditelja. – U: Stjepan Baloban (ur.): *Hrvatska obitelj na prekretnici*. – Zagreb : Glas Koncila ; Centar za promicanje socijalnog nauka crkve, str. 221-255.
17. Urbanc, Kristina (1999.): Samopoiimanje, odnosi s roditeljima i predodžba budućnosti adolescenata s prognaničkim i neprognanikičkim iskustvom. – Zagreb : Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilište u Zagrebu, Doktorska disertacija, 264 str.

Preliminary communication

Slavica Blažeka

Department of Social Work, Faculty of Law, University of Zagreb, Zagreb, Croatia

Josip Janković

Department of Social Work, Faculty of Law, University of Zagreb, Zagreb, Croatia

Damir Ljubotina

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Zagreb, Zagreb, Croatia

The Quality of Family Relations In Rural and Urban Families

Summary

This article analyses the quality of family relations in modern families in post-war period in Croatia. The field work carried out on the sample of 777 families with primary-school children – 212 families living in villages (27.3%), 292 families living in towns (37.6%) and 273 (35.1 %) city families. Spouses from the subject families were separately interviewed and asked to evaluate the quality of family relationships – between parents and children, husbands and wives, grandchildren and grandparents. It examined the differences in evaluation of the quality of family relations based on the size of the settlement they live in (village, town, city) and the gender of the subjects (fathers and mothers). The following dimensions of the quality of family relations were measured: satisfaction with the frequency of conversation, satisfaction with the openness of conversation, assessment of mutual love and assessment of the general quality of family relations. The data was analysed both by descriptive statistics, using chi-square to check whether the found differences were significant, and with simple and complex variance. The results showed that women, regardless of the size of the settlement they live in, expressed statistically significant higher levels of satisfaction with the frequency of conversations with children, than their husbands. Estimation of the quality of partner's relations showed that husbands in towns were significantly more satisfied with the frequency of conversation between spouses, than husbands in cities. On the other hand, mothers in cities were significantly less satisfied with the frequency of conversation between grandparents and grandchildren, than fathers. Furthermore, it was found that mothers from cities saw the quality of family relations significantly better than mothers from villages. The mean values on the evaluation scale of the quality of general family relations showed a predominantly high satisfaction with the quality of relations in general, regardless of the gender and the size of the settlement in which the subjects live.

Key words: rural and urban family, quality of family relations, openness and frequency of conversation, mutual love between parents and children, spouses, grandparents and grandchildren.

Received on: 23th June 2003

Accepted on: 30th July 2004

Slavica Blažeka

Département du Travail social, Faculté de Droit, Université de Zagreb, Zagreb, Croatie

Josip Janković

Département du Travail social, Faculté de Droit, Université de Zagreb, Zagreb, Croatie

Damir Ljubotina

Département de Psychologie, Faculté des Lettres, Université de Zagreb, Zagreb, Croatie

La qualité des relations familiales dans les familles rurales et urbaines

Résumé

Dans cet article est analysée la qualité des relations familiales dans les familles contemporaines de Croatie, après la Guerre de Croatie. Les recherches ont englobé 777 familles entières ayant des enfants en âge d'aller à l'école primaire, dont 212 (27,3%) familles vivent en milieu rural, 292 (37,6%) dans des petites et moyennes villes et 273 (35,1%) dans des grandes villes. Les données ont été recueillies en interrogeant séparément les conjoints qui ont évalué la qualité des relations entre les parents et les enfants, les femmes et les maris, puis les petits-enfants et les grands-pères et grands-mères. Ont été examinées les différences dans l'évaluation de la qualité des relations familiales entre les époux résidant dans des localités de différent type (milieu rural, petites et moyennes villes, grandes villes), puis d'après le sexe (maris et femmes). La qualité des relations familiales a été évaluée comme suit: satisfaction de la fréquence des conversations, satisfaction de l'ouverture des conversations, appréciation de l'amour mutuel et appréciation de la qualité des relations familiales en général. Les données ont été traitées en appliquant les procédés des statistiques paramétriques et non-paramétriques (test chi-carré, analyse de la variance, etc.). Indépendamment de l'importance des localités où résident les familles, statistiquement les mères expriment un niveau bien plus élevé que leur mari quant à leur satisfaction de la fréquence des conversations avec leurs enfants. En ce qui concerne les relations entre les partenaires, les maris des petites et moyennes villes expérimentent un niveau bien plus élevé de satisfaction de la fréquence des conversations avec leur épouse que les conjoints des grandes villes. Par contre, les mères des grandes villes sont moins satisfaites que les pères de la fréquence des conversations entre les grands-pères, grands-mères et petits enfants. En outre, statistiquement, la qualité des relations familiales en général est estimée bien meilleure par les mères des grandes villes que par les mères du milieu rural. Les valeurs moyennes sur l'échelle d'évaluation de la qualité des relations familiales en général présentent un haut niveau dominant de satisfaction de la qualité des relations familiales, quels que soient le sexe des personnes interrogées, le type ou l'importance de la localité où elles résident.

Mots-clés: famille rurale et famille urbaine, qualité des relations familiales, ouverture et fréquence des conversations, amour mutuel des parents et des enfants, des époux entre eux, entre les grands-pères, grands-mères et petits enfants.

Reçu: le 23 juin 2003

Accepté: le 30 juillet 2004